

LIBURUAK

1. L. Alvarez Enparantza (Txillardegi), *LETURIA'REN EGUNKARI EZKUTUA*, Euskal Idaz-lanak Euskaltzaindiaren ardurapean, Bilbao, 1957.

Agertu berria da, Bilbao'ko Ellakuria'renean txukunki inprimatua eta J. M. Alvarez Enparantza, egillearen anaiaren, edergarri dotorez apaindua lankide maite dugun "Txillardegi"-ren leen liburua: eleberri bat.

Era berriko liburua da gure artean. Zertan datzan berritasun ori agertzeko, L. Mitxelena'k liburuari eman dion itzaurretik aldatzen ditugu onera zenbait lerro.

"Noizpait, joan den udaberrian edo, bere asmoaren jakille egin ninduen ("Txillardegi"-k): eleberri bat egitekotan omen zebillen, eta nolapait esateko existenzialista orietakoa. Leen-baiño-leen asi zedilla eskatu nion, eta alik lasterren buka zezala... Izen-ondokoak ematen zidan, ordea, gogoanbearra. Beldur nintzan, alegia, idazlan ori ez ote zen, beste asko bezala, modaren losentxak eragiña izango, barrengo eskeak sortarazia izan bearrean.

"Orrela den ala ez zerorrek ikusiko duzu, irakurle. Neronek argi eta garbi ikusia dut. Esan bearrean arkitzen naiz luzatu gabe, orre-xegatik beragatik, itz eskas auek baiño obeak merezi dituela liburu onek sarrerako atean: dena delako leenik, eta mugarri baten antzera lur berrien señailea eta ezaugarria dugulako gero...

"Arrazoi pixka bat bazuen egilleak leen zatiaren iñoxokeriaz ari zenean. Aurtzaroko ametsetan —troxatan bezala— bildua zebillen Leturia, etzekien bere buruaren berri. Orrelatsu gu, gaztetango irudiei ederretsirik bageunden. Eztut esango *Egunkari* onen azken zatia

baño ederragorik eztala ondu euskeraz —*belles-lettres* direlakoetatik agitz urruti gabiltza emen—, ezta ere gai garaiagorik eztela ukitu. Baiña, baldin nere iritzia estalkirik gabe agertu bear badut, eztut uste iñoiz gure izkuntzan entzun denik orrelako itz larririk, orren ziñezko aitorrik, orrenbesteko karraxi sarkorik. Eztugu sekula egin, itz batean esateko, Leturia'rena bezalako ibillaldirik egin gogo-bideetan barrena...

“Nik eztut Txillardegi bakarrik ikusten. Txillardegi eta *Leturia'ren egunkari eskutua* gizaldi berri baten eta gizaldi orren obren aitzindari gisa agertzen zaizkit. Eztut uste oker nagoenik eta enuke iñolaz ere oker egon nai. Ate-joka dauzkagu dagoeneko deus gutxi ezagutzen ditugun ondorengoak...

“Maiz entzuten dira gure artean illeta-otsak; badirudi udazkeneo otzikara sentitzen dugula gorputzean. Eta alare eztakit. Askotan egiten dut nerekiko ez ote gauden aitzitik udaberri-aurrean. Zaararak omen gera, beste, edozein erri baño zaaragoak. Egia dirudi, baiña erri baten adiña, gizon batena baño areago, urtez bakarrik neur ote daiteke...? Gaur azkenik munduari zor diogun itza esateko zorian gaudela deritzat, eta uste ori *Egunkari* au irakurtzeak biziro sendotu dit. Eztaukagu beste biderik. Aurretango oarkabetasun atsegiña utzi bearko, biziko baldin bagera, arrazoi-adiñeko egiteko latz eta neka-garriei ekiteko.”

Etxaide'tar Yon, *PERNANDO PLAENTXIATARRA*, Zaurantz 1957.

Liburu onetan ageri dira bilduak Plaentxia'ko Fernando'ren xelebrekeriak, irurogei ta zazpi gutzira. Etxaide antolatzailllea izan da: biltzailllea, berriz, San Martin'dar Yon. Azken iru ipuiak, gaiñera, bildu ez ezik, idatzi ere San Martin'ek egin ditu.

Fernando au, Etxaide'k itzaurrean dionez, arako Fernando Amezetkar sonatu aren anaia, senidea, gogaidea da. Gaurkoagoa orratik. Baserrikoa izan bearrean erri larri batekoa baita, eta fabrika-langi-lllea artzai-nekazaria izan bearrean.

Gogoz —eta batzuetan parre-algaraz— irakurtzen dira ipui guztiak, buru batetik bestera. Zenbaitzu ezagunak dira Plaentxia-Eibar'etatik kanpora ere. Baiña ori gertatzea noraezekoa zen. One-lako esan eta egin parragarriak, dirudienez, zaar bezain berriak eta

berri bezain zaarrak baitira. Agi denean, onelakoak bein ta berriro sortzen ari baita giza-jendea gure aurrekoak lur-paradisutik aurrean bidali zituzten ezker. Beste batzuek, ordea, agerian daramate Eibar-inguruko marka: euskeraz besterik, eta ango euskeraz ain xuxen, ezin baititezke asma.

Korapillo gogorra izan du Etxaide'k esku-arte. Ipui auen grazia eta gatza, batetik, ango izkeran dago geienetan. Ango izkera gorde ezker, ordea, besteak beste, elirake Gipuzkoa'ko bazter askotan ongi adituko. Etxaide'k "gipuzkera osatuan" ipintzea erabaki du, eta erabaki ori ezin zezaketean guztiek, Pernando'ren erritar eta auzokoez batez ere, ontzat ar. Agian, nere ustez, elkarrizketetan geixeago erabili izan balu ango izkera, asko baretuko zirakean errenkurak.

Egilleak bere neurriko gaia aukeratu eztuela diotenak ere badira. Ori Etxaide'ren alde mintzatzea da, nolana ere. Euskal-irakurleak geitu eta euskera zabaltzeagatik ekin badio lan apal oni —eta geiagorako gai dela gauza nabaria da—, eztu gutxi egin gure izkuntzaren alde. Bestetik, gaiñera, ezta gai ezerezik idazle on batentzako, eta inoiz bezain ongi agertzen ditu Etxaide'k bere doaiak liburu onetan.

Nere ustez, liburuak etzuen deus askorik galduko ipui bat edo beste kentzearekin (esate baterako, LXI'garrena "Begiondokoa"), erdaraz ere ezagunegiak direlako. Eta esanak edo egiñak kontatu ondoren, eniokean nik ia beifñere beste oarririk erantsiko. Indarra eta bizitasuna kentzen diote ipuiari maizenik. Irakurleak ere burua nekatu bear izaten du onelakoetan. Ikus bestela gero eta geiago zabalzen ari diren "itzik gabeko" irudiak.

Saia gaitezen, bada, ongi merezi du eta, Pernando onen izena bestearena adiña barrea dedin.

L. MITXELENA

ORAINGO ASTE SANTUA. Luis Egia Rezola, Tolosa'ko Apaizak. Arantzazu 1957.

Ba'ziran illabete batzuek, egilleak berak bere lana erakutsi zigula, irarkolarako bidean.

Benetan atsegin izan zitzaigun aren prosa jator ta etxejoia. Gipuzkoera etxejoia. Goierri-antxa goxo apur bat. Lagun-arte itz egin bezain lasa ta xamur idatzia. Jesukristo'ren Pasio Santua batez ere; lau Pasio Santuak, zein baño zein. Eta zenbait Psalmo ta An-

tziñako Testamentu'ko Kantika, txukunki ta biotz-ukitzalleki euskeratuak... Eskutada bat zan guztia. Errez irarteko ta errez irakurtzeko ta merke ta errez saltzeko neurri-neurrikoa...

Nere eskuetan igaro zanetik illabete batzuetara —Aste Santua gañean zegolarik— ikusi det lana irarririk... Guk amets egin baño puska bat luze ta zabalago. Irarkolan bertan sartu diote nunbait beste eskutadaren bat ona (Zenbait Dekreto ta zenbait rubrika)... Bai baitdakigu, ordea, egilleari naigaberen bat eman diona ere esku-sartze orrek. Ez zan ura nunbait berak amets egindako “Aste Santua”. Kuadernotxo bat, liburuxka bat amets egin bait-zuan berak; eta liburu bat atera diote irarkolan. Liburu lodixka... Olo-arrautzak ustez ipiñi abian, eta kolkak aateak ateratzea bezelatsu. Ez ba asmo txarrik iñork erabili dualako, baño...

Dana dala, liburuak eunda-bere-aldiko arrera arkitu du gure euskaldunen artean. Arantzazu'ko beste gauzarik geienak arkitzen duten bezelakoa... Illabete batzuek besterik ez da, irarkolatik atera zala; eta “Arantzazu” Aldizkariak bigarren argitaltzearen *kloka* jotzen digu dagoneko.

Dana dala, berriz ere, liburu bikaña, “Oraingo Aste Santu” au. Utsune bat betetzeko Egia Apaiz langilleak egiña. Eta oraindik, ikusten danez, utsunea ondo bete ez duana. Jendea gose ta egarri utzi bait-du bere lenengo argitaltzearekin.

Mami ta azal, egokia oso... Irar-lana txukuna. Edergarri ta guzti eta oso onak... Eta sarreran, Itz-aurre txukun-txukuna, Tolosa'ko Artzipreste Mons. Wentzeslao Mayora Jaunarena.

Betor orain bigarren argitaldi ori, guztion onerako ta pakegarri.

M. LEKUONA

NOTICIAS HISTORICAS Y GENEALOGICAS DE LA CASA
SOLAR DE ARTOLA 1450-1955. *Amadeo Delaunet'ek*. “Esce-
licer, S. L.” San Sebastián, 1955.

Bai España'ko ta beste atzerri askotako edestilarien artean ondo ezagutua dan jenealojilari bikain bat bizi zaigu Euskalerrian: Delaunet jauna. Delaunet eta Esnaola'tar Amadeo. Zarata aundirik egin barik, lan aundia egin du, bere bizi-tza zear. Euskaldun aide batzueri buruz be bai. Esate baterako: Olozaga'tarren aikoa, Urkijo'ko Osipin'darrena, Rezola'tarrena, Legorreta'ko Esnaola-Goikoa'tarrena,

Urrestilla'ko Izagirre'tarrena, beste batzuen artean. Aitareen aldetik Frantze'ko jatorrizkoa izanik, Beauvau-Tigny eta Le Senechal'tar aidekoenak ere argitara emanak ba-ditu. Madrillen agertzen dan "Hidalguía" aldizkarian ere, aipatzea merezi dun bat argitaratu du: Azkoiti'ko Udaletxe'ko artxibuan gordetzen diran jatorrizko-garbitasunen index-a, eta abar.

Ain zuzen jo du Delaunet jaunak Edesti-jakintzaren Jenealoji saillera ze, Donostia'n daukan liburutegi ederra, España guztian be bikaiñenetakoa duzu, jenealoji-gaietako liburuetan. Madrilgo Errege-Jauregi'ko Liburutegian be arkitzen ez diran garrantzi aundiko batzuk billatu ditu bere liburutegirako. Liburutegi au ain aberatsa izanik (Urkijo'tar Julio'rena euskal-liburuetan bikaiña bada, jenealoji-liburuetan, au; Delaunet'ena), eta Delaunet jauna gizon ontsua dalako, bere liburutegia nai dunari biotzez zabaltzen dio. Makiña bat edestilarik sartu-urtena egin diote, Alba eta Berwick'ko Duke jauna (G. B.)-gandik asi, eta beste gizon jakintsu askok.

Azkenengoz argitaratu daben liburuan, Amezketako *Artola* etxe-ko jatorridunen berriak ematen ditu, belaunez-belaun, 1450'garren urtetik asi, eta 1955'garreneraíño. 1450'gn. urte inguruan sortua liburu ontan aipatzen dan lenengo Artola'tarra: Artola'ko Martin. Delaunet jaunak paper agiriak bakarrik darabilzki agerkaritzat; orreatik, elezarrak-eta alde batera utzi, eta benetako izen-abizenak eta berriak bakarrik jartzen ditu. Orrexek ematen dio egizko garrantzia liburu oni.

Berreun da ogei ale, ijeki, bakarrik argitaratu ditu. Denak zenbatuak: I'etik V'era, zenbatu eta izendatuak; VI'tik XX'ra, zenbatuak, paper onakin; azkenez 200 ale, I'etik 200'era, zenbatuak. Zortzi atalburu; 190 orrialde (0,30×0,215), eta azken-oarra edo kolofoa, gañera. Onelako lanetan oi izaten dan eran, izen-abizen, erri, notario, apaiz, andiki-titulu eta besteen arkibide bat ondo etorriko zan, alpha-beto-index batekin. Askotxo eskatzea ez balitzake, ainbeste abizenen mazmarroz apainduta ikustea begiko izango gendukela liburu eder au, esango genduke. Baita oiñetxeen da notifiñen marreztu-irudiak be. Artola'tarrena eta Delaunet'darrena badakarz, orrati, A. Izagirre marreztulari onak eratsu egifiak.

Artola'tarrak España'ko sendi ospetsuekaz egin dituzten ezkontzak alde batera utzi, eta euskaldun abizendunakin egindakoak zaiguz garrantzitsuago. Ba-liteke liburu ontan agertzen diran bat baiño geiago aspaldin galduak izatea. Bizi dira oraindik beste asko. eta EGAN aldizkari onen irakurle askok arkituko ditu bereak. Dendak ez-badira be, geienak beintzat emen ipintzen ditudaz:

Abalabide, Aginaga, Agirre, Agirrezabal, Agirrezabala, Aizpurua, Alberdi, Alberro, Aldako (Oiartzun'goa), Aldaregi, Altuna, Alzega, Alzibar, Alzua, Amasa, Amasorrain, Amezketako, Amiano, Amondarain,

Amundarain, Anabitarte, Anizketa, Ansotegi, Alpizar, Apaolaza, Aparrain, Aranburu, Arana, Aranalde, Arandia, Araneta, Arano (Aizpurua'koa), Aranzabe, Aranzarte, Aranzegi, Arbaiza, Arbelaiz, Arbisua, Arbiza, Areizaga, Argaña, Argaya, Aristizabal Arizabalo, Arizaga, Arizmendi, Arnabidaio, Arpide, Arozamena, Arozarena, Arozena, Arsuaga, Artaño, Artazkoz, Artetxe, Artola, Arrataka, Arratibel, Arregi, Arrese-Igor, Arrieta, Arrillaga, Arrobarre, Arrondo, Arrozpide, Arrue, Asteasuain, Astigarraga, Atxukarro, Atin, Aurrekoetxea, Ayerdi, Ayerza, Ayet, Azkarate, Azkue.

Balda, Balerdi, Barandiaran, Barkardastegi, Bazkardo, Barrenaras, Barrenetxea, Begiristain, Belaunzaran, Beldarrain, Belzunzibar Beorlegi, Berastegi, Beretetxea, Bernaras, Berra, Bidador, Bidarray, Bitorika, Bostirieta, Burinaga.

Darieta, Diars, Dorransoro.

Egia, Egin, Egiababal, Egurrola, Eizagirre, Elio, Elizalde, Elola, Elormendi, Elorza, Elosetegi, Erraizkin, Errekalde, Erro, Erroizena, Esnaola, Esker (Lizarraga'ko "Esker"), Esoin (Artuya'koa), Estensoro, Estomba, Etxaiz (Etxaiz'ko "Lillodi"), Etxando, Etxarren, Etxarron, Etxeandia, Etxebarria, Etxeberria, Etxegaray, Etxegoyen, Etxenagusia, Etxenike, Ezeiza, Ezeizabarrena.

Gainza, Gaiztarro, Galar, Galardi, Galarza, Ganuza, Garagarza, Garaikoetxea, Garate, Garayalde, Garin, Garmendia (Etxaiz'koa), Garnika, Garpio, Garria, Gaytan (Ayala'koa), Gogorza, Goiburu, Goikoetxea, Gomendio, Gomensoro, Goñi, Gorostegi, Gorostidi, Gortazar, Goyaz, Goyenetxe, Goyoaga, Guardia, Guruzeaga.

Ibarbia, Ibarburu, Ibargoyen, Ibarguen, Ibarluzea, Idoy, Igarza, Iñubezun, Imaz, Indart, Intxaurre, Intxausti, Iparragirre, Ipinza, Iraola, Irarazabal, Irastorza, Irazabal, Irazu, Irazusta, Iriarte, Iriarte, Iribarren, Iribas, Iribe, Iridoy, Irigoyen, Irigoyena, Irimb, Irun, Irure, Iturbe, Iturgoyen, Iturralde, Iturrioz, Iturriza, Irulegi, Izagierre, Iztueta.

Jauregi, Juantorena, Juaristi,

Kalparsoro, Karrera, Kasuso, Kortazar.

Labayen, Laka, Lanz, Lapeira, Larrainzar, Larramendi, Larrañaga, Larratxe, Larreta, Lasa, Laske, Lastun, Lazkano, Lekuona (Oyartzun'goa), Letamendia, Lete, Lezama, Lezeta, Lizeaga, Lizarza, Loidi, Loinaz, Lojendio, Lopetegi, Lujanbio, Luzuriaga.

Maiz, Manterola, Maritxalar, Marielus, Markina, Martija, Martikorena, Maya, Mendiola, Mendizabal, Miner (Hernani'koa), Mugerza, Munita, Muñagorri, Muñoa, Murga.

Okiñarena, Olaberria, Olabide, Olano, Olage, Olarrain, Olasagasti, Olazabal, Olaziregi, Olozaga, Olo, Orio, Oriozabala, Ormaetxea, Ormaiztegi, Oronoz, Oses, Otamendi, Oteiza, Otermin, Otxoa, Otxotero, Otxoteko?, Oyarbide, Oyanguren.

Pagola, Petirena, Pikabea, Pikoaga, Portuburu.

Rekalde, Recondo, Rezola.

Sabalegi, Sagastiberria, Sagastizabal, Sagastume, Sagastume-Iri-goyen, Sagarzazu, Salberridi, Salzedo, Saralegi, Sarasola, Sorron, Suzurregi.

Telletxea, Toledo, Torre-10iedogoyena, Txarroko, Txintxurreta, Txorrokoa, Txurdangin.

Ugalde, Ugarte, Ulacia, Unanue, Urbidelus, Urdangarin, Urdino-la, Ureta, Uriarte, Urigoitia, Urquizu, Urtizberrea, Urzaiz, Urreiztie-ta, Urrestarazu, Urresti, Urrutia, Usarralde.

Yarza, Yeregi, Yeregi-Loidi.

Zabala, Zabaleta, Zabalegi, Zalakain, Zamora, Zarandona, Za-piain, Zenarro, Zipitria, Zuaznabar, Zubeldia, Zubelzu, Zubiaurre, Zu-billaga, Zulaika, Zuloaga, Zumeta, Zumiza, Zunzunegui, Zurriarain, Zurrigarin

* * *

Lan ederra egin digu Delaunet Jaunak. Urte askotan artxibuetako paperak asko ibillita gero. Ez dedila azkenengoa izan. Orixe eska-tzen diogu langille bikain, Edesti-Akademiku ospetsu eta lagun mai-te oni.

N. ALZOLA

1957, bagillean

*Gregorio de Altube, EL DIA CUATRO DE AGOSTO DE 1947
MORIA MANOLETE EN LA PLAZA DE VITORIA. In-
dustrias Gráficas Valverde, S. A. San Sebastián, 1957.*

Beldurrak nago enaizela gauza izango artu dudan egiteko au bear bezala betetzeko. Izan ere, euskaldun ona izateko, eskas ageri zait nere burua zenbait aldetatik: sagardoa eztut gogoko, dantzan —aska-tuan beintzat— eztut egiten eta pelotan arras traketsa naiz. Orien guztien gain, eta au da emen dijoakigun auzia, eztakit ia ezer zezenei eta zezenketari buruz.

Etziren noski nere gisakoak gure aurreko jatorrak, ezpaitzuten festarik zzenik ezpazuten. Baiña geiegi edatu ditut nere itzak bear bada. Errenteria'koak beintzat orrelakoxeak ziren. Baldin beste erri-

rik bada —Gipuzkoa'n beñipein—, oitura garbiagoak zituenik, jaso beza eskua bertako semeak.

Askok ezagutzen dugu emen Altube jaunaren etorria itzez naiz izkribuz, irakurtzeko ez ezik bera entzuteko zoria ere izan dugun ezker. Baiña eztiogu beñi ere aditu itzaldirik liburutxo ontan itz-toreatzaille abillak zezen-toreatzaille zenari eskeintzen dion gorazare bezalakorik.

Manolete da zezen-gaietan egillearen gutzizkoa. Alaz ere, itzak zezenak baiño otzanagoak direlako edo, Manolete'ren toreo-gisa urri eta labor adiña da aberats eta ingurutsu Altube jaunaren mintzaera. Dantzari trebe baten edo erri-jaietako suen antzera, aertu gabe ari da askatzen txinpart goriak, kurpil ariñak, laudorio kiribilduak, negar-malko mardul-nabarrak. Orrelatsu Gongora'ren amalauko ederra Escorial'eko arri legorrak eskuzabalkiro goretzi zituenean.

Altube jaunaren prosa edergarri utsa izanik berez, badu besterik ere liburutxo onek: Lara, del Castillo, Tienda, Ortega, Bort'enak. Eta etxekoa dugulako azken-lekuan aipatzen dugun Antonio Valverde'k ain zeatz eta egoki egin dituenak. Gongora dator berriz gogora:

*—media luna las armas de su frente,
y el Sol todos los rayos de su pelo—,
luciente honor del cielo
en campos de zafiro pace estrellas.*

Valverde-etxeak liburu au argitaratzean egin duen lana edonoiz edozein tokitan egin den ederrarenaren parean jarri diteke batere lotsarik gabe. Ezta gutxi guretzat orrelakorik gure Donostia'n egiten dela jakitea.

Bada ezpada ere, besteri gerta eztakion Altube jaunaren bizar-kentzaille zezen-zaleari gertatu zitzaiona, oartxo bat. Goi-aldean ipifii dugun izenburua *ongi dago*: etzaigu utsik itzuri.

L. MITXELENA

F. I. de Lardizabal, TESTAMENTU BERRIKO KONDAIRA EDO HISTORIA. Euskal Idaz-lanak. Euskaltzaindiaren ardurapean. Bilbao, 1957.

Gaurko euskal-egarria eta kezka bi modutara ageri da: liburu

berrien bidez eta liburu zaarren argitaraldi berrien bitartez. Goi-aldean aipatu dugun "Euskal Idaz-lanak" delako liburu-sail onetan elkarren ondoan irten dira argitara "Leturia'ren egunkari ezkutua" eta Lardizabal'ek 1855'gn. urtean azaldu zuen "Testamentu zarreco eta berri-co Condaira"-ren bigarren zatia.

Izan ere, orrelaxe bear du izan eta orixe gertatzen da alde guztietan. Literatura baten esnatzeak, eraberritzeak eta indartzeak berkin dakar beti antziñako ereduenganako begiramena eta arreta.

Egilleak berak eman zigun aditzera itzaurrean zergatik eta nola idatzi zuen liburu au:

"Itzkuntza guztietan dituzte beren liburuak, erakusten dieztenak Jaungoikoak egin dituela Eskritura Santak dion gauza miragarriak; eta zuek ere, nere erritar maiteak, mesede au merezi zenduten, zeron begiak guzia argiro zekusaten. Egia da aita Frai Juan Antonio Ubillos-ek Apaiz Fleuri-ren esku-liburutxo bat, zenbat gertakari dakarkiena, eman zizuela, euskarara ederki itzulia, baña nai litzakean haño laburragoa da. Franzia-ko Apaiz Larregi-k ere, orain irurogeita amar urte diralarik, argitaratu zuen *Testamentu zarreco eta berriko Historia*-ren izenarekin liburu luzeago bat, munduaren asieratik Jesu Kristo gure Jauna zerura igo zan arterañoiko berriak zerbait zearoago eta zabalkiago ematen dituen; baña liburu onek ere batetik Labort-euskarari ipiña, bestetik zuen artean txit urria eta bakana dalako, dezuten utsunea ez du nai bezala betetzen. Nik, bada, nere ez-jakiñari gogor egiñik, artu nuen Gipuzkoa-ko nere euskarari berri bat ipintzeko eta argitaratzeko asmoa."

Agertu ezkeri ederki zabaldu zen Gipuzkoa'n barrena Kondaira au, beste edozein euskal-liburu baiño geiago bear bada. Eta ongi merezi zuen orren zabaldia egotea. Ez gaiagatik bakarrik, baita izkuntzagatik ere. Lardizabal eztugu bide berriak irekitzen dituzten orieta-koa, bai ordea iztun ederra eta ugaria, ugaririk bada. Ikaskizun ugari arki ditzakegu liburu onen orrietan, eta arkituko ditugu, iñoren begiko lastoaren billa ezpagabiltza. Nik beintzat orrelakorik aski topatu dut liburuia zabaldu dudan guztietan.

Argitaradi berria, osoa ezpada ere, leenbizikoari darraio, ez ge-roago agertu zen edizio "zuzenduari". A. Irigoyen'ek azaltzen digu itzaurrean nola egin den. Ortografia aldatua du, jakiña, zenbait *v* eta *g* (*j*-ren orde) leengoan uzten direla orratik. Puntuazioa, berriz, eztu ukitu, oker ezpanago, eta zerbait ukitzekoa zen agian. Lardizabal'ek eta guk ezpaititugu komak leku berean ipintzen.

Argitaraldi eder onek izango aal du merezi duen arrera!

L. MITXELENA

Jakin-gale'k eskutitz batean esaten digu, guk novela oni buruz degun iritzia jakin nai lukeala.

Estutasun ederrean ipintzen gaituzu, *Jakin-gale* begiko! Bai, arranoak ezpaitu... Eztabaida gogorra sortu bait-da novela onen inguruan.

Gure uste apala da, novela ongi egiña dagoala ta gañera orrialde eder eta bikain bat baño geiago badituala —batez ere, alako poezi-zantzu bat duten batzuek—; baña, alaz guziaz ere, ez duala geiegi balio.

Egilleak liburuan itzaurre-bidez dakarren eskutitzean irakurleari dio: "No busque tesis donde ha querido retratarse vida." Beraz, tesis gabeko novela degu. Alaere, kritiko batzuek —adibidez, B. Arrizabalaga'k *Abside* aldizkarian— berealdiko goramenak zuzentzen dizkate "La Frontera de Dios"-en *tesisari*. *Guazzabuglio* ederra...

Iñolaz ere, len ezarrirako gaztelerazko itz oriek esan nai dute, egilleak *tesis* gabeko irakurgai *realista* bat eratu nai izan duala; ta au onela bada dan bezala noski —edota bestela ez degu guk tutik gazteleraz ulertzen—, irakurgai *realista* bezala bakarrik aztertu bear da "La Frontera de Dios"; eta argi ta garbi esango degu, gure aburuz beintzat, "La Frontera de Dios", irakurgai *realista* bezala, novela *realista* bezala, novela izun bat, novela paltso bat dala. Bear bada, ta berariaz, bertako gizon-emakumeak —bat edo beste izan ezik— aragizkoak ez diralako. Ez aragizkoak eta ez ezurrezkoak, baizik... gezurrezkoak.

Novelaren kondaira gertatzen dan erria ere izuna da. Castilla'ko nekazari-erri txiki bat da, ta 347 biztanle besterik ez ditu; baña alaere bizi dira erri ortan mediku bat eta botikario bat. Baita *haigadun* errotari bat eta nekazari bat ere. Baita aurpegi-azkabalak pintatzen dituzten emakumeak ere. Orobat, baditu erri onek plaza bat —*Plaza de José Antonio*—, paseo bat —*Paseo de los Setos*— eta guk aldakigu zenbat kale: *Calle de las Animas*, *Calle del Cristo*, *Calle de las Monjas*, *Calleja de la Hoz* eta abar.

Are geiago: "La Codorniz" aldizkari jatorrak, joan dan Maiatz'eko azkeneko zenbakian, eta "La Cárcel de Papel" deritzai on atalean argitaratzen zuan "Sentencia dictada contra J. L. Martín Descalzo" idaztitxoan, onela zion:

"Resultando que algunos deslices conceptuales de la novela mencionada —"La Frontera de Dios"— pueden tener como consecuencia que los lectores se vean obligados a reflexionar demasiado, con grave riesgo de posibles trastornos meningíticos... Así, cuando en la página 29 nos enteramos de que "Sí, era lo temido. Allí estaba el

Tío Juan, el de la úlcera. Y Simona con su niño de seis años, deforme en su parálisis. Y Alejandro, el cheposo. Y Luisa, la de la tienda, en una cama turca. Y la “Cojita”, la hija de don César. Y doña Asunción, la madre del carnicero, que nunca acababa de morirse. Y el señor Delfín, con una sola pierna. Y Nano, el chico mono”.

Ta gafiñeratzzen zuan “La Codorniz”-ek: “Todos estos son habitantes de un pueblo llamado Torre, donde transcurre la acción de la novela. Un pueblo que no deben perder de vista los que piensen concurrir a futuros Nadales, pues según se afirma en la página 16, ese pueblo de Torre tiene 347 habitantes. Y no le falta, a pesar de ello, su ulceroso, su paralítico, su cheposo, su cojo, el chico-mono...”

Esan degu, egilleak berak dionez, “La Frontera de Dios”-ek ez duala *tesisik*. Baña, izatekotan, eta B. Arrizabalaga ta abar bezala billa asiko bagaña, au izango litzake, ezpairik gabe, eleberri onen *tesisa*: baldin gaur itzuliko balitz mundura Jesukristo, ziur asko berriro gurutziltzatua izango litzakela. Ta au, egia esan, gauza gogor-samarra iruditzen zaigu. Eleiza’k eta eleizgizonak berrogei mende auetan egin dituzten lan guziak, alperrikakoak izan ote dira, bada?

Beste orrelako zertxobait ere, mirariai dagokana, adierazten digu, oso argiro ezpada ere, “La Frontera de Dios”-en bere egilleak: mirari-mota batzuek txit gogoko-edo dituala, ta beste batzuek berriz —*Lourdés*’koak, esate baterako— ez ainbeste.

Baña, egia esan, gu ez gera noski ñor, Erljio ta moral-gaiei buruz, novela au epaitzeko. Gañera, ta bere azkeneko orriak dionez, bear diran baimen guziekin argitaratua izan da-ta; ez norengandik, ez non eta ez noiz baimen oriek lortuak izan diran adierazten ezpada ere.

Alaere, esan genezakela uste degu, gauza arritzekoa dala baña, Erljioari ta moral-gaiei buruz, prakadunak baño eleizgizonak —batez ere, eleizgizon gazteak— txukunagoa topatzen dutela irakurgai au...

Dana dala, apaiz batek idatzia izateko, beraren esakera ta errenkada batzuek gordin-samarrak iruditzen zaizkigu. Orobat, orrialde bat baño geiago ere. 72 ta 73’garrenak, adibidez. Ona emen, letra bat ere aldatu gabe, bi orri orien zati nagusienak.

“Tampoco comprendía esto Magdalena, como no comprendía aquel temblor cuando estuvieron juntos la primera vez, y luego el primer día que él la había besado, y el día del convento.

—El convento, el convento tiene la culpa de que los críos nazcan corriendo demasiado— decían en el pueblo. Y es que las viejas ruinas del convento eran lugar de cita de todos los enamorados.

* * *

Si, era otra vida lo que había empezado. La vida del cariño había seguido a la de la hipocresía, a la de la ignorancia, a la de la farsa. Los primeros días había sido de felicidad total, la gran alegría que Magdalena no había ni soñado que pudiera existir. Luego había venido otro cambio y había empezado la vida de la pasión, vida casi de odios, llena de entusiasmos y de desalientos.

* * *

Rodrigo le había dicho un día:

—Tu madre comprenderá. También ella se entiende con don Ricardo.

* * *

Magdalena había quedado anonadada. Y de pronto había sentido nacer en su corazón un odio feroz hacia su madre... Sintió que Rodrigo le abrazaba y por primera vez no opuso resistencia ninguna... Había descubierto su venganza. Y cuando se le enturbiaron los ojos no pensó en Dios; pensó, sencillamente, que eso haría sufrir a su madre. Y se sentía alegre. Aunque nació muy pronto la tristeza, se mezcló casi con la alegría.

Ahora se contemplaba en el espejo. Recordó lo que habían hablado el día anterior:

—Tengo miedo. Lo va a notar cualquier día. Se nota mucho. Además vomito muchas veces. Menos mal que ella está muy poco en casa.

El la abrazó. Dijo:

—Quiero que sea un niño.”

Batzuek uste izan oi dute, eleigizonak ez lituztekela idatzi bear, monja-gaiak bakárrik irakurtzeko erako literatura-lanak baizik. Gu ez gera oietakoak. Gure mauka askozaz zabalagoa da. Baña, alaere, eztegu uste, Camilo-José Cela ta lagunen antzeko literatura, eleizgizonak erabiltzeko oso egokia danik. Ta *teknikaz* ezezik, bestela ere, “La Frontera de Dios”-ek badu orrialde batzuetan literatura orren alako zantzu arin bat. Eta *teknikaz* berriz, zantzia baño zerbait geiago; batez ere “La Colmena”, Cela’ren novela iguingarriarena.

Cela’k eta lagunak urratutako bideetatik apaiz batek jotzea, era-keri nabarmena iruditzen zaigu. Apaiz batek bide labain orietan erraz irristada egingo dualako. Ta, gañera, bide orietan Cela’ri ta lagunei apaiz batek ezpait-die egundaño kukurrukurik joko.

Dana dala, ta esanak esan, gu egosgogor-samarrak gera, ta balite-ke orregatik izatea, baña guri eztigu iñork buruan sartuko or lenago

aldatu ditugun orrialde oriek bezalakoak, egokiak diranik eleizgizon batek idazteko. Ez eta gure etxeetako emakumeak, azitxoak izan arren, irakurtzeko ere, *porterak* izan ezik...

Iñolaz ere, Martin Descalzo'k gogo bizi bat zuan. Bai, gogo bizia baña, bestalde, bidezkoa ta txalogarria. Itz batean: Nadal-saria irabazteko irrikitzen zegoan. Eta bazekian gaur sari ori irabazteko literatura egokiena, bereziena ta modakoena, *tremendista* edo *siniestrista* dala. Ta Nadal-sarietarako, literatura mota orren arabera irakurgai bat gertutzea bururatu zitzaion. Ona emen, gure ustez beñepein, "La Frontera de Dios"-en gordekari egiazkoa.

Gaiñerakoan, kritiko batzuek, novela au gora-beera, Bernanos ta Graham Green, Mauriac eta Papini, aipatu dituzte. Apika, Martin Descalzo'k beste novela-egille bat ere ezagutuko du: Carlo Coccioli, "Il Cielo e la Terra" ta "Manuel le mexicain"-en egillea.

Amaitzeko: naiago izango genduke beste gauza bat esatea. Batez ere, apaiz batek idatzia dalako. Baña, orregatik beragatik, apaiz batek idatzia dalako, guri beintzat "La Frontera de Dios" gertirudia etzai-gu ez gogoko ta ez atsegin.

A. ARRUE

ARGI-BIDE TXIKIA. Zugasti Apaizak. Itxaropena. Zaurutz'en, 1957.

Bear-bearreko zan liburu polita. Ez umetxoentzako, ez aundientzako. Bai bion arteko. Tarte ori bete bearrik gendukan gure Eliz-liburuetan. Eta betiko gure Zugasti apaizak bete digu. Eta bete ere ez nolana. Ondo ausnartuta, ondo pentsatuta. Gaiaren aukera, ta itzaren egokiera. Betikoa azaldu zaigu gure Eliz-idazle oia.

Goiz-arratsetako otoitzak, Meza Donea, "Otoitz ederrak", Aitor-tza, Jaunartze, Gurutz-bide, Errosario Santu, Abesti-xorta Eliz-kanturik oituenekin... Eta dana, izkuntzarik ederrenean, umeen einean. Edergarriak, gañera, eta ez nolanaikoak, A. Iriondo prantziskotarrak egindakoak; koloretan baleude, iñorako lotsarik gabeak, umeentzako erarik egokienean...

Orra zer dan gure Zugasti'ren azkeneko liburua. 140 orrialde; boltxikorako neurrian; papera, txuri-txuri ta xendo-xendoa.

M. LEKUONA

ELIZ-KANTA XORTATXOA, Argitaldari: M. B. "Anai-Etxe"
Aldapeta, Donostia'n.

Berrogeitamarren bat orrialdeko liburutxo au, laburra eta eder-garririk gabea izanagatik, azkeneko EGAN-en (114, 115 eta 119'gn. orrialdeetan) Lekuona jaunak goramenez bete zituen *Kristo'ren Antz-bidea* eta *Itun sarreko Kondaira'ren* anai bixkia edo "irukia" duzu. Gaia, azala eta egille edo antolatzailea bera besteak izanik, borondate gartsu berbategen agertarazi baititu.

Gai auexek arki ditzakegu dirudien baiño ugariagoa den bilduma onetan: Mezaren laburpena leenbizi, euskeraz eta latíñez, eta eliz-kantak gero, aukerak ere bi izkuntzetan Elizak nonnai erabiltzen dituenak direnean. Badira kantak Aldareko Sakramentuari, Jesus'en Biotzari eta Andre Maria'ri jarriak, Garizuma eta Mixioetarakoak, Gabon-Pazkoetan kantatzekoak; eta azkenik ereserkiak.

Buru batetik bestera, dena da ongi aukeratua eta egoki euskeraz emana. Zabalduko aal da bilduma polit au gure artean bear lukean adiña! Dirurik eza aitzaki txarra izango da beintzat oraingoan liburuxka au ez erosteko. Bakoitzak eztu AMAR ERREAL besterik balio. Norbaiti zor diogu mirari au. Asieran dion bezala:

"Sortatxo polit eta oso merkea;
A. ta D. senar-emazteak,
Jaungoiko ta Euskera zaleak.
idiki dutelako diruaren atea."

L. M.

Sarasola Fr. Modesto, O. F. M. LA CIUDAD DE ORDUÑA Y SU VIZCAINIA. Publicaciones de la Junta de Cultura de Vizcaya. Bilbao, 1957. pp. 116.

Oso ezaguna dut Aita Modesto, liburuxka onen egilea. Lekeitioko seme jatorra dugu bera. Bere bizitzako urterik geienak Valladolid'ko frantziskotarrén komentuan emanak ditu. Eta lurraldearen maitasunak eragínik, urteetan ibilli zaigu Simankasko artxibuan eta Valladolid'ko Txanzillerian ikuska, ango paper zaharren artean argibide-billa, batez ere Bizkaiko kondairari buruzko xehetasunak arakatu naiez. Bein Simankasko artxibuko andereñoak idazkitxo bat agertu

zuan Valladolid'ko egunkarietan. Ara zijoazen jaunen berri ematen zuan. Eta billatzaille oietako batek —gure Aita Modesto'k, alegia— Pizkunde-aroko eliz-iruditegietatik ostutako santua zirudila zion. Alakoxea izan ere A. Modesto'ren itxura ta eitea. Mee, ille-zuri, ba-du alako aszetiko tankera nabaria.

Bere azterketa oien frutu bezela, bi liburu eskeiñi dizkigu: “Vizcaya y los Reyes Católicos” (duela urte gutxi agertua), eta oraingo au. Bigarrengo onetan Orduña'ko ziudadearen bizkaitartasunaz diardu. (Bizkaian Orduña da *ciudad* aipamen ori duen erri bakarra.) Edonork daki non dagoen Orduña: Araba barrenean sartua, naiz ta Bizkaiarena izan; Bizkaiak Arabako itxasoan berea duen ugarte bat bailtzan.

Aita Modesto'ren liburutik agiri danez, XIII, XIV ta XV garren mendeetan gorabera franko ikusitakoa da erri au. Alde batetik orduñarrak Bizkaiko legepean nai zuten bizi, eta Bizkaiak bein da berriz ori aitortu zuan; baiña bestetik Ayalatarrak (Arabako aundizki batzuek, alegia) erria beren menpean arturik zeukaten. Eta or zegoan istillua: orduñarrak Jaun Kondearen menpetik irten nai, ta ezin. Gaztelako Erregeek etzuten beti garbi jokatu auzi onetan: Fernando Katolikoak berak ere gaur aitortzen zuen Orduña'ren bizkaitartasuna, eta urren-go goizean (jauntxo oiekin ere ondo egon nai ta...) beste lege bat ematen zuen Orduña Kondearena zala adieraziaz.

Bi arpegiz ibiltze ori gaizki eraman zuten bizkaitarrek, eta berek zekiten izkera garratzaz Erregeri arpegira bota zioten. Orduan onek, Bizkaiaren arrazoia ezagutuaz, bein betiko Orduña Ayalatarren menpetik askatu eta Bizkaiari biurtu zion (1480 gn. urtean).

Onekin etzen dena bukatu, ordea. Ayalatarrek ba-zuten gaztelu larri bat, eta andik erri guztia aisa menpera zitekean. Orduña Bizkaiarentzat gelditu zanean ere, gaztelu orren barruan jarraitu zuten Kondearen ogipekoak, eta erriko seme ta alabak etzituzten pakean uzten. Baiña 1521-ko egun batean orduñarrek gazteluari su eman zioten, eta ala auts biurtu zan betiko jauntxokeriaren tresna madarikatu ura.

Gorabera oien berri ematen digu liburu onek. Txalogarria zaigu egille bipilla eta zorretan gaude berakin bizkaitarrak eta euskaldun guztiak, joan denporetako illunpeak argitzearren egiten ari dan lan ederragatik.

L. VILLASANTE

EL ESTILO DE SAN IGNACIO Y OTRAS PAGINAS. Ensayos.
Guillermo Díaz-Plaja, Editorial Noguer, S. A. Barcelona, 1956.

Ogei-bat saiakera dakarzki liburu ernagarri onek. Luzeena ta bikañena, *El Estilo de San Ignacio* deritzaiona da.

Saiakera ontan egilleak sakonik aztertzen du San Inazio'ren idaztankera. Batez ere, bere *Carta de la Obediencia* ospetsuan erabilli zuana.

Ontzat ematen du Aita Plazido Mujika'ren iritzi ezaguna. Alegia, San Inazio'ren gaztelerak baduala euskeraren itzala. Baña, ez geiegi noski, Diaz-Plaja'ren ustez.

Gaiñerakoz, eta José María Cossío'ri jarraituaz, Díaz-Plaja'k San Inazio'ren gaztelera klasikotzat jotzen du.

Txit egokiak dira saiakeraren azken-orrialdeko lerroak:

“Las conclusiones de nuestro trabajo pueden resumirse así: vertebra la prosa ignaciana un hilo mental, sutil y férreo a la vez, que le mantiene en vilo, de punta a punta, sin farrago y sin peso muerto, al servicio de su eficacia dialéctica.”

“Sin perder ésta su fuerza martilleante, hemos encontrado un goce por una cierta retórica, no por severa menos evidente; una noble y sobria elegancia del estilo que no había sido valorada —en su port menor— hasta ahora.”

“Queda, subyacente, humanísima, una veta de ternura por entre los entresijos de la argumentación...”

A. ARRUE

AITA SANTUA IKUSI NAI? PPC.'ren Argitalpenak. Zarautz'en.
Frantziskotarren Konbentuan.

Argitalpen oietan euskeraz azaldu dan irugarren liburuxka. Eusker ederrean.

Alustiza'tar A. Ildefonso'k ondo, oso ondo ere, bete du bere arloa. Ez degu besterik esan bearrik.

Gaia, mamia, Javierre'tar Jose Maria'k ederkitxo eratua. *El Papa es así*. Aipatu utsez irakurgalea ernetzen duana. Eta irakurriago ta eskuai ta begiia atxikiago lotzen zaienà. Gaiaren aldetik bezelaxe

idazkeratik ere. Naiz erderaz, naiz euskeraz. Ez bait-degu uste, euskeraz ezertxo ere galdu duanik.

Urte askotan olaxe, A. Alustiza!

M. LEKUONA

Teologilarien Yardunak. YAKIN. Arantzazu'n.

Aurrean daukadan zenbakia irugarrena da, aurtengo Pazkoaldikoa.

Eztakit nola sartu naizen gero eta ugariago eta ederrago ageri den aldizkari ontaz berri emateko egitekoan. Espaini-aldean beintzat —besteetan eztaikit— bekaitzez begiratzen diote gai auetan asten denari eliz-gizona ezpaldin bada, eta eztut, aal baldin badut, nere burua auzitegietan ikusteko gogorik.

Nerea baiño jakite larriagoa bearko litzake, gaiñera. Bein edo bein, egia da, Izpiritu Santuaren prozesioaz ordu t'erdiz mintzatu bearrean arkitu izan naiz (irakastea debekatua badaukagu ere, ikastera beartu egiten baikaituzte), baiña geroztik ona jakintza au baztertuxe idukia dut.

Auxe bakarrik esango dut, beraz. Txalotzekoa da benetan Arantzazu'ko teologi-ikasleek, beste ordenetako ikasle eta apaizgaien laguntzarekin, artu duten eta betetzen ari diren asmoa. Etzezaketean bide oberik aukera bai bere jakitea geitzeko eta sendotzeko, bai gure izkuntza indartzeko eta lantzeko.

Baiña Teologiaz kanpora ere arkitzen da gauzarik aski aldizkari onetan: filosofia, ekonomia, etnografia eta kultura-gaiak erabat. Ona zenbait gaurkoenen artean autatuak: Menéndez Pelayo, Unamuno, Herriot, neorealismua zineman, musika berria... Berri-usai bizia darie gaiñera zenbait olerkiri eta "Sarri"-ren edergarriei. Oteitza'k gure artean erein zuen azi gaiztoa ezta nonbait txoil galdu.

Itz bitan, ernemiña ageri du nondinai aldizkari onek. Ikasbide ederra ematen digu guztioi. Ezpekigu, bada, aaztu eginkizun eder au guzian laguntzaren bearrean dagoela.

L. MITXELENA